

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

† Heinrich Rickert Τακτ.Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.— Erich Frank
Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg.— Guido Calogero Καθ. τοῦ
Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας.— Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστη-
μίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμερικῆς.— Κ. Τριανταφυλλόπου-
λος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.— August Faust Καθ.
τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.— Μιχ. Τσαμαδός.— Χ. Τζοιρ-
τζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.— Franz Brehm
ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.— Παν. Κανελλόπουλος.— Κων-
σταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.— Ἰωάν. Θεοδο-
ρακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης.— Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ.
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΩΝ 41

1937

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΑ ΨΥΧΗ ΠΑΡΑ ΠΛΑΤΩΝΙ

Υ Π Ο

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Λ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

«Nur das Denken kann erzeugen was als Sein gelten darf».

HERMANN COHEN

I

1. «Ο Πλάτων παρατήρησε πολύ ὀρθῶς, ὅτι ὁ νοῦς μας κατὰ φυσικὸν τρόπον κατευθύνεται πρὸς γνώσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἀρχὴν των πολὺ πέραν τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐμπειρίας, χωρὶς αὐτὰ ποτὲ (δηλαδή γνώσις καὶ ἀντικείμενον) νὰ συμπίπτουν, ἔνεκα τούτου ὁμως δὲν ἔπεται, ὅτι ἐκεῖναι στεροῦνται ἀληθοῦς πραγματικότητος καὶ δὲν εἶναι καθόλου φαντασιοπληξίαι». Μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις διετύπωνε ὁ Κάντ ἐν συντομίᾳ εἰς τὴν Κριτικὴν τοῦ καθαροῦ Λόγου (350^s) τὴν θεωρίαν τῶν δύο κόσμων, ἐκ τῆς ὁποίας νῦν ἀρχίζομεν τὴν ἔρευναν διὰ νὰ φέρωμεν εἰς περισσότερον φῶς τὰ ἀναπτυχθέντα τρία φιλοσοφικὰ προβλήματα, δηλαδή τὸ περὶ Ἀρετῆς, περὶ τῆς ἐννοίας τῆς Ψυχῆς καὶ περὶ τῆς ἰδέας τῆς Δικαιοσύνης. Διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς θεωρίας τῶν δύο κόσμων—ἣτις ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Πλάτωνος—προσλαμβάνει ἑκάστη ὑπὸ ἐξέτασιν φιλοσοφικὴ ἔννοια τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῇ θέσιν ἐν τῷ ὅλῳ φιλοσοφικῷ συστήματι. Ὅλα γίνονται περισσότερον φανερά καὶ καληπτά, ὅταν ἐξετάζωνται ἐν σχέσει μὲ τὸ ὅλον καὶ διὰ τοῦ ὅλου, τοῦ ὁποίου μέρος ἀποτελοῦσιν.

Ὅταν οἱ πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλόσοφοι ἔλεγον: «ἔστι τὸ εἶναι», ὁ Σωκράτης ἠρώτα: «τί ἔστι τὸ εἶναι», ποίαν ἔννοιαν καὶ τί περιεχόμενον δίδετε εἰς τὸ «εἶναι», περὶ τοῦ ὁποίου ἰσχυρίζεσθε ὅτι ὑπάρ-

χει. Οἱ Πυθαγόρειοι καὶ ὁ Ἡράκλειτος ὠμίλουν περὶ ἀφηρημένων ἐννοιῶν καὶ λόγου· εὕρισκον δὲ αὐτά, οἱ μὲν πρῶτοι εἰς τοὺς ἀριθμούς, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὸ «ἀείζων πῦρ». Ὅλοι ὅμως αὐταὶ αἱ σκέψεις εἶχον ὡς ἀντικείμενον τὸν φαινομενικὸν κόσμον· εἶχον σκοπὸν νὰ δώσωσι μίαν ἐξήγησιν τοῦ ἐμπειρικοῦ, διαρκῶς μεταβαλλομένου κόσμου, ὅστις ἕως τότε ἀπετέλει τὸ μόνον ἀντικείμενον τοῦ φιλοσοφεῖν. Ὁ Πλάτων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους, ἐγκαταλείπει αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν καθαυτὸ λόγον, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐκεῖ θὰ εὔρη τὴν καθαρὰν, τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, «σκοπεῖν τῶν ὄντων τὴν ἀλήθειαν». (Φαιδ. 99E).¹⁾ Ὁ Πλάτων ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ χώρου διεπόμενον κόσμον τῶν πραγμάτων καὶ κατευθύνει τὴν προσοχὴν του πρὸς τὸν λόγον, πρὸς τὴν νόησιν. Εἰς αὐτὸν πρῶτον ἐγεννήθη ἡ σκέψις (intuitiv), ὅτι παρὰ ἀλλήλους πρὸς τὸν οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος ἔχοντα ἐμπειρικὸν κόσμον, πρὸς τὸ «ἄπειρον», θὰ ὑφίσταται εἰς κόσμος ὁρισμένος, τὸ «πέρας», ὁ κόσμος τῶν ἐννοιῶν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου προσδιορίζομεν τὸ ἀκαθόριστον. Τὸ προσδιορίζον π. χ. εἶναι ὁ ἀριθμὸς, τὸ μέτρον (Φιληβ. 25A, 24AB) καὶ τὸ προσδιοριζόμενον ἢ διαρκῶς ἐναλλασσομένη ὕλη. Διὰ τῆς συνδέσεως καὶ ἐπαφῆς τῶν δύο τούτων (προσδιορίζοντος καὶ προσδιοριζομένου) γεννᾶται τὸ καθωρισμένον, «ἐν τι συμμिशγόμενον» (Φιληβ. 23Δ), δηλ. ἡ μορφή, ὁ μαθηματικὸς τύπος ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ ἀκαθόριστου ὅρια, μέτρον, τάξις, ῥυθμός²⁾.

2. Ἡ θεωρία αὕτη τῶν δύο κόσμων καθίσταται ἀντιληπτὴ διὰ τῶν ἐξῆς: ἡ γνῶσις τῶν φαινομένων τῆς φύσεως δὲν εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἐμπειρικὴ παρατήρησις. Ἡ παρατήρησις εἶναι κάτι τυχαῖον καὶ αὐτὸ τὸ τυχαῖον τὸ ἐπεξεργάζεται ὁ ἄνθρωπος, τὸ συστηματοποιεῖ, τὸ ἀνάγει εἰς ἐπιστήμην, δηλαδή εἰς γνῶσιν ὁριστικὴν καὶ βεβαίαν. Διὰ τῆς σκέψεως καὶ τοῦ νοῦ κατώρθωσεν ὁ ἄνθρωπος τὰ τυ-

1) Ernst Cassirer: Philosophie der Griechen s. 86.ff.

2) Τὴν αὐτὴν σκέψιν διατυπώνει ὁ Schiller:

«Sucht das vertraute Gesetz in des Zufalls Grausenden Wundern,

«Sucht den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht»

καὶ συμπληρώνει ὁ σοφὸς τῆς Weimar:

«Und was in schwankender Erscheinung schwebt
befestiget mit dauernden Gedanken» (Faust).

χαίως λαμβάνοντα χώραν ἐν τῇ φύσει νὰ τὰ ὑπαγάγη εἰς νόμους φυσικούς, νὰ τὰ ἐξηγήσῃ. Ἡ πτώσις τοῦ μήλου, ἣις τὸν ὕπνον τοῦ Νεύτωνος ἐτάραξεν, ἔφευγεν εἰς αὐτὸν τὴν ιδέαν τῆς γενικῆς ἔλξεως τῶν σωμάτων. Οὗτος ἀνέπτυξεν τὴν θεωρίαν, ὅτι τὰ ἄτομα, ἐξ ὧν οἱ ὄγκοι τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀποτελοῦνται, ἐμπεριέχουσι μίαν μαγνητικὴν δύναμιν. Τὴν αὐτὴν ιδέαν διετύπωνε πρὸ αὐτοῦ ὁ Πυθαγόρας, ὅταν οὗτος ἔλεγεν ὅτι διαιοθάνεται μουσικὴν τινα ἁρμονίαν παρατηρῶν τὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὑπάρχουν συνεπῶς ἐν τῇ φύσει νόμοι, ὑπὸ τῶν ὁποίων τὰ φαινόμενα διέπονται. Ὄταν γνωρίσωμεν τοὺς νόμους τῆς φύσεως, τότε καθίστανται εἰς ἡμᾶς τὰ φαινόμενα συνειδητά. Ὁ εἷς κόσμος γίνεται εἰς ἡμᾶς ἀντιληπτὸς διὰ τοῦ ἄλλου, διότι ὁ εἷς εἶναι ἡ αἰτία καὶ ὁ ἄλλος τὸ ἀποτέλεσμα.

Τὴν ἀνωτέρω σκέψιν ἐξετάζομεν πρὸς καλλιτέραν διασάφησιν καὶ ἀπὸ μίαν ἄλλην πλευράν. Τοὺς Ἰωνας φιλοσόφους ἀπησχόλει τὸ πρόβλημα: τί εἶναι ὁ φυσικὸς κόσμος. Ἐπ' αὐτοῦ ἔδιδον τὴν ἀπάντησιν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον τὸν χαρακτηρίζει, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μένει ἀμετάβλητον ἐν τῇ διαρκῶς μεταβαλλομένῃ φύσει εἶναι ἡ ὕλη. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὅμως, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μένει (*das Beharrende*) ἐν τῇ φύσει, δὲν εἶναι ἡ ὕλη ἀλλ' ἡ μορφή. Ἡ ὕλη δὲν μένει ἀλλὰ ὑφίσταται διαρκῶς μεταβολάς, ἀπὸ στερεὸν λ.χ. μεταβάλλεται εἰς ὑγρὸν, ἀπὸ ὑγρὸν γίνεται ἀήρ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον χαρακτηρίζει κυρίως τὸν φυσικὸν κόσμον εἶναι αἱ μορφαί, αἱ ὁποῖαι παραμένουν ἐν τῇ ἀενάῳ ἐναλλαγῇ τῆς ὕλης.) Ἡ ὕλη εἶναι ἀναγκαία προϋπόθεσις διὰ τὴν μορφήν, ὑπηρετεῖ αὐτήν, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῆς φανεροῦται ἡ μορφή. Τὸ μάρμαρον εἶναι τὸ ἀπαραίτητον ὑλικὸν διὰ τὴν ἀναπαράστασιν ιδέας τινός. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ οὐσία καὶ ἀληθῆς πραγματικότης (*die wahre Realität*) αὐτοῦ τοῦ κόσμου εἶναι αἱ μορφαί, αἱ ὁποῖαι δέχονται τὴν ὕλην. Ὄταν ὅμως ὁμιλῶμεν περὶ καθαρῶν μορφῶν (*reine Formen*), τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀναγνωρίζομεν τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς κόσμου ἀφηρημένου καὶ συνεπῶς πλησιάζομεν τὴν πλατωνικὴν σκέψιν, ὅτι ὑπάρχει εἷς κόσμος ιδεῶν ὡς ἀναγκαία προϋπόθεσις.

3. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ Λογικῇ. Ὁ Ἡράκλειτος παρεδέ-

1) Ernst Hoffmann: Platon und der Platonismus, 1935.

χετο, ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἔχει ὡς ἀντικείμενον ἐρεῦνης τὸν ἐν κινήσει εὐρισκόμενον φυσικὸν κόσμον, τὴν «γένεσιν». Δὲν ὑπάρχει, κατ' αὐτόν, ἄλλο τι ἐν τῷ κόσμῳ παρὰ μεταβολὴν καὶ κινήσεις, ἐναλλαγὴ καὶ γένεσις,¹⁾ «Πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει καὶ ποταμοῦ ὕδατος ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει (Ἡράκλειτος) ὡς δις ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης». Ἡ ἀληθῆς ἔννοια καὶ οὐσία αὐτοῦ τοῦ κόσμου δύναται, κατ' αὐτόν, γὰρ ἐκφρασθῆναι μόνον διὰ τοῦ ὄρου «γίγνεσθαι».

Καμμία ἄλλη ἐξήγησις δὲν ἔχει λόγον, διότι κανεὶς σκοπὸς δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ ἐκτὸς τῆς «γενέσεως», τῆς «ἀνόδου καὶ καθόδου».

Ὁ Παρμενίδης ἐξ ἄλλου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἡράκλειτον, ἀρνεῖται καθ' ὀλοκληρίαν τὸν φαινομενικὸν κόσμον ὡς ἀπαιτηλόν. Ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια, κατ' αὐτόν, δὲν εὐρίσκεται ἐν τῷ «γίγνεσθαι», ἀλλ' εἰς τὸ νοητὸν «ὄν», τὸ αἰωνίως ἀναλλοίωτον παραμένον, «ταῦτόν τ' ἐν αὐτῷ τε μένον καθ' ἑαυτὸ τε κεῖται». Τὸ μοναδικόν, ἀκίνητον «ὄν» εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀληθείας, τῇ βοηθείᾳ ἄλλωστε τοῦ ὁποίου καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀνθρωπίνη νόησις. Νόησις καὶ «εἶναι», κατ' αὐτόν, συμπίπτουν, «ταῦτόν δ' ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὐνεκεν ἐστὶ νόημα, οὐ γὰρ ἄνευ τοῦ ἔόντος ἐν ᾧ πεφρατισμένον ἐστίν, εὐρήσεις τὸ νοεῖν».

Ἀμφότεροι, κατὰ τὸν Πλάτωνα, εὐρίσκονται ἐν πλάνῃ, διότι ἕκαστος ὑποστηρίζει μίαν πλευρὰν τῆς ἀληθείας. Ἐὰν ὁ κόσμος ἦτο «γένεσις» καὶ μεταβολή, καθὼς λέγει ὁ Ἡράκλειτος, τότε κάθε γνώσις θὰ ἦτο ἀδύνατος διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀφοῦ τόσον αὐτός, ὅσον καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης του (ὁ κόσμος δηλαδὴ τῶν πραγμάτων) εὐρίσκονται ἐν ἀενάῳ κινήσει. Κάθε προσδιορισμὸς ἀντικειμένου τινὸς ἀποκλείεται, ἔνθα δὲν ὑπάρχει σταθερότης, μονιμότης τις. Ὁ Ἡράκλειτος μὲ τὴν θεωρίαν του περὶ τοῦ «γίγνεσθαι» ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτόν, διότι περὶ τοῦ διαρκῶς μεταβαλλομένου ἀποκλείεται κάθε σκέψις, κάθε ὀρισμὸς ἀκόμη καὶ ἡ θέα αὐτοῦ προκαλεῖ εἰς τὸν νοῦν σύγχυσιν. Ἐὰν πάλιν εἶναι ἀληθῆς ἡ γνώμη τοῦ Παρμενίδου, ὅτι ὁ κόσμος ἀνάγκη νὰ νοηθῆναι ὡς μία νοητὴ ὁλότης, ὡς ἐν «ὄν» ἀπόλυτον καὶ ἀμετάβλητον (starr), τότε εἶναι ἐπίσης ἀδύνατος κάθε γνώσις, διότι, ἔνθα μία ἀναλλοίωτος ὁλότης κυριαρχεῖ, ἀποκλείεται κάθε σύγ-

1) Ernst Hoffmann: Griechische Philosophie von Thales bis Plato, S. 34.

κρίσις, συνδυασμός, παραβολή, προϋποθέσεις ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς Λογικῆς. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἵνα προχωρήσῃ, ἔχει ἀνάγκην πολλῶν ὄντων, μορφῶν, ἰδεῶν. Εἶναι ἀνάγκη συνεπῶς, κατὰ τὸν Πλάτωνα, χάριν ἀκριβῶς τῆς ἐπιστήμης τῆς Λογικῆς, ἵνα δικαιολογήσωμεν τὴν ὑπαρξίν της, νὰ παραδεχθῶμεν τὸ ὄν τοῦ Παρμενίδου ὡς πολλὰ ὄντα, ὡς μίαν ποικιλίαν ἀπὸ γένη, ἀρχάς, καθαρὰς μορφάς. «Σκέπτεσθαι σημαίνει, κατὰ τὸν Πλάτωνα, κατεύθυνσιν πρὸς τὰς καθαρὰς μορφὰς τῶν ὄντων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ γίνεσθαι εἶναι μία τάσις πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ ὄντος τιθεμένου σκοποῦ. Ὅταν ἡ Λογικὴ ἐπιστήμη ἐπὶ τοσοῦτον προχωρήσῃ τότε πλησιάζει τὰς ιδέας αὐτὰς καθ' ἑαυτάς». (Ernst Hoffmann: *Plat. u. d. Platonismus*).

Τὸν Πλάτωνα ἀπασχολεῖ τὸ ζήτημα: πῶς συμβαίνει καὶ ἔχομεν ἀξιώματα καὶ μαθηματικούς τύπους, καθὼς ἐπίσης κανόνας Λογικῆς, χωρὶς οὗτοι νὰ εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐμπειρίας, οὐδὲ νὰ δυνάμεθα διὰ τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου ἀκριβῶς νὰ τοὺς ἀποδώσωμεν· π. χ. ὁ μαθηματικὸς τύπος τοῦ κύκλου $\rho^2 \pi$ μόνον κατὰ προσέγγισιν ἀποδίδεται. Συνεπῶς πρέπει κατ' ἀνάγκην ὁ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ ἐπικοινωνῇ καὶ μὲ ἄλλον τινὰ νοητὸν κόσμον. Τελεία ἰσότης δὲν ὑπάρχει μεταξὺ ἀντικειμένων τοῦ φαινομενικοῦ κόσμου, διότι τὰ ἀντικείμενα εἶναι μόνον πλεον ἢ ἔλαττον ἴσα. Ὁ Leibniz—ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι—περιεπλανᾶτο μίαν ὀλόκληρον ἡμέραν εἰς τὸ δάσος διὰ νὰ εὔρη δύο ὅμοια φύλλα καὶ δὲν τὸ κατώρθωσε. Παρ' ὅλον τοῦτο ὁμιλοῦμεν περὶ ἰσότητος καὶ ὁμοίων πραγμάτων. Συνεπῶς πρέπει ἡ ἰσότης νὰ ἀνήκῃ εἰς ἄλλον τινὰ νοητὸν κόσμον. (Τιμ. 53Δ).

Τοιοιτοτρόπως συμβαίνει ἐν τῇ Φυσικῇ καὶ Λογικῇ. Διὰ τὴν Φυσικὴν ἰσχύει ὁ αἰσθητὸς κόσμος ὡς φαινόμενον, ἐφ' ὅσον δι' αὐτοῦ εἰκονίζονται καθαρὰι μορφαί. Διὰ τὸν φυσικὸν πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ ἐν χώρῳ ὑλικὸν ἀφορμὴν, ἵνα ἐκεῖθεν εἰς μορφὰς καταλήξῃ, τὰς ὁποίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ μεταβλητὰ φαινόμενα χαρακτηρίζει τὸ διαρκές, τὸ ἀπόλυτον τοῦ κανόνος. Καὶ ἡ Λογικὴ ὀφείλει τὰς μερικὰς ἐννοίας . . . νὰ ὑπαγάγῃ εἰς γενικὰς τοιαύτας, οὕτως ὥστε διὰ τῆς γενικῆς ἐννοίας νὰ ἐκπροσωπῆται ἐν τελειότητι τὸ «εἶναι», τοῦ ὁποίου τὰ ἐπὶ μέρους ἐπιδιώκουν τὴν συμμετοχὴν, (Ernst Hoffmann.)

4. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ ἄλλου πεδίου, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῷ ἐνεργεῖν καὶ πράττειν καὶ γενικῶς ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ. Τὰ ἱστορικά γεγονότα τῆς ἀνθρωπότητος μᾶς γίνονται συνειδητά, ὅταν πρῶτον διαγνώσωμεν τὸν ἐν αὐτοῖς κυριαρχοῦντα νόμον, τὴν ἰδέαν· ἄλλως ἢ ἱστορικὴ συγγραφὴ περιπίπτει εἰς μίαν ἀπλὴν ἱστοριογραφίαν, εἰς μίαν ἀναπαράστασιν γεγονότων χωρὶς ἔσωτερικὸν σύνδεσμον, ἀναγκαιότητα, χωρὶς κανένα διδακτικὸν σκοπὸν. Ἐἴπῃ ὅτι διαδραματίζεται ἐν τῷ κόσμῳ ἔχει βαθύτερόν τινα λόγον καὶ αἰτίαν· ἔχει λόγον τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς ἰδέας. Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ἱστορικά πρόσωπα εἶναι φορεῖς, ὄργανα τῆς ἰδέας. Εἶναι γνωστὸν τὸ ὑπὸ τοῦ Hegel λεχθέν, ὅταν εἶδε τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀντιπαρέρχεται ἔφιππος: εἶναι θαυμαστὸν νὰ βλέπη τις τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου ἔφιππον νὰ καλπάζῃ (die Weltseele zu Pferde reiten). Μόνον μὲ τὴν ἰδέαν ὡς μέτρον, ὡς ἀξίαν ἀνασύρομεν ἐκ τοῦ σωροῦ τῶν γεγονότων ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὀνομάζομεν ἱστορικά. Κατόπιν πάλιν τῇ βοήθειᾳ αὐτῆς τὰ κατατάσσομεν, τὰ συνδέομεν, τὰ ἀνοικοδομοῦμεν εἰς ἓν ὅλον. Ὁ Treitschke ἔλεγε κάποτε ὅτι τὸ θέμα τῆς ἱστορίας εἶναι: μακρὰν ἀπὸ τὰς ἀνοησίας τῶν ζώντων νὰ γνωρίσῃ (αὕτη) «τοὺς ἀναλλοιώτους νόμους, οἱ ὁποῖοι κυβερνοῦν τὸν κόσμον, νὰ καταθεῖται ἱστορικὰς περιόδους διὰ τοῦ «διαισθάνεσθαι», «Perioden der Geschichte intuitiv zu überschauen».

Τοιαύτη ἀναγκαιότης ὑπάρχει ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πράξεις καὶ ἀποφάσεις τῶν ἀτόμων. Ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ ἑαυτὸν ἐλεύθερον, ὅταν ἀποφασίζῃ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἄνευ ἑξωτερικοῦ τινος ἑξαναγκασμοῦ· καὶ ὅμως κατὰ βάθος ἢ ἀπόφασίς του εἶναι ἐξηρητημένη ἐκ τῆς ἐπιδράσεως διαφόρων ἰδεῶν. Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων, ὅταν τὰς ἐξετάζωμεν μόνον αἰτιολογικῶς. Τότε μᾶς γίνονται αἱ πράξεις γνωσταί, ὅταν εὔρωμεν, ὅχι τὸν αἰτιώδη αὐτῶν σύνδεσμον, ἀλλὰ τὸν βαθύτερον τελεολογικὸν αὐτῶν λόγον· ὅταν εὔρωμεν τὴν σχέσιν αὐτῶν μὲ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, ὁπότε βεβαίως τὰ ἀπλᾶ συμβάντα προσλαμβάνουσι ἠθικὸν λόγον (ethische Form).¹⁾ Ἐπίσης πλανᾶται, ὅστις ἀντιλαμβάνεται τὴν δίκην τοῦ Σωκράτους καὶ τὴν ἄρνησίν του νὰ δραπετεύσῃ ὡς μίαν σειράν

1) Ernst Cassirer : Philosophie der Griechen.

πραγματικῶν γεγονότων καὶ ἀδιαφορεῖ διὰ τὸν ἠθικὸν λόγον τῆς ὄλης αὐτῆς τραγικῆς ὑποθέσεως, δηλαδή: «καὶ μοι ἔδοξεν ὁμοιότατον πεποιθέναι ὡσπερ ἂν εἴ τις λέγων ὅτι Σωκράτης πάντα ὅσα πράττει νῶν πράττει, κάπειτα ἐπιχειρήσας λέγειν τὰς αἰτίας ἐκάστων, ὧν πράττω, λέγοι πρῶτον μὲν ὅτι διὰ ταῦτα νῦν ἐνθάδε κάθημαι, ὅτι συγκριταί μου τὸ σῶμα ἐξ ὀστέων καὶ νεύρων, καὶ τὰ μὲν ὀστᾶ ἐστί στερεὰ καὶ διαρκῆς ἔχει χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων, τὰ δὲ νεῦρα οἷα ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίσσασθαι, περιαμπέχοντα τὰ ὀστᾶ μετὰ τῶν σαρκῶν καὶ δερματος ὃ συνέχει αὐτά· αἰωρουμένων οὖν τῶν ὀστέων ἐν ταῖς αὐτῶν συμβολαῖς χαλῶντα καὶ συντείνοντα τὰ νεῦρα κάμπτεσθαί που ποιεῖ οἷόν τ' εἶναι ἐμὲ νῦν τὰ μέλη, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν συγκραμφθεὶς ἐνθάδε κάθημαι· καὶ αὖ περὶ τοῦ διαλέγεσθαι ὑμῖν ἑτέρας τοιαύτας αἰτίας λέγοι, φωϊάς τε καὶ αἆρας καὶ ἀκοῆς καὶ ἄλλα μυρία τοιαῦτα αἰτιώμενος, ἀμελήσας τὰς ὡς ἀληθῶς αἰτίας λέγειν, ὅτι, ἐπειδὴ Ἄθηναίοις ἔδοξε βέλτιον εἶναι ἐμοῦ καταψηφίσασθαι, διὰ ταῦτα δὴ καὶ ἐμοὶ βέλτιον αὖ δέδοκται ἐνθάδε καθῆσθαι, καὶ δικαιότερον παραμένοντα ὑπέχειν τὴν δίκην ἢν ἂν κελεύσωσιν· ἐπεὶ νῆ τὸν κύνα, ὡς ἐγῶμαι, πάλαι ἂν ταῦτα τὰ νεῦρα καὶ τὰ ὀστᾶ ἢ περὶ Μέγαρο ἢ Βοιωτοῦς ἦν, ὑπὸ δόξης φερόμενα τοῦ βελτίστου, εἴ μὴ δικαιότερον ὄμην καὶ κάλλιον εἶναι πρὸ τοῦ φεύγειν τε καὶ ἀποδιδράσκειν ὑπέχειν τῇ πόλει δίκην ἦντιν' ἂν τάττη». (Φαιδ. 98CΔ).

Ἠθικὸς λόγος ὑπῆρξε αἰτία τῆς παραμονῆς τοῦ Σωκράτους ἐν τῇ φυλακῇ. Ὁ Σωκράτης ἔκαμε ὅ,τι ὑπηγόρευεν ὁ εἰς τὰ στήθη του ἐνυπάρχων ἠθικὸς νόμος, τὸ δίκαιον, τὸ καθῆκον, τὸ σέβας ἐναντι τῶν ἐπιταγῶν τῆς μητρὸς πόλεως, ἀκόμη καὶ ὅταν αὕτη ἀδικῇ. Ὁ Σωκράτης, ἐφ' ὅσον δὲν ἠδύνατο τὰς ἀρχὰς ταύτας νὰ προσδιορίσῃ δι' ἐννοιῶν, ἔφερε αὐτὰς εἰς φῶς διὰ τῶν πράξεών του. Χαρακτηριστικὸν τῆς φύσεως καὶ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως τοῦ Σωκράτους εἶναι ἡ πιστὴ προσήλωσις αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπιταγὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ λόγου.¹⁾ Μὲ τὴν ἐρώτησιν ὁμως: τί συμβαίνει καὶ διὰ ποῖον λό-

1) «Μηδενὶ ἄλλω πείθεσθαι ἢ τῷ λόγῳ ὃς ἂν μοι λογιζόμενος βέλτιστος φαίνεται» (Κριτ. 46 B).

γον συμβαίνει τοιουτρόπως, συνδέεται τὸ πρόβλημα τὸ δέον νὰ γίνεται, ποῖον εἶναι τὸ ἀγαθόν.

Καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, καθὼς ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται, ἐπικρατεῖ ὁ αὐτὸς δυϊσμὸς (Dualismus). Ἐκ τῶν διαφόρων πράξεων δὲν συνάγομεν ἀξίας, ἀλλ' ἀντιθέτως διὰ τῶν ἀριστοῦ τιθεμένων ἐννοιῶν περὶ δικαίου, ἀγαθοῦ, ὡραίου μετροῦμεν τὰ γεγονότα.

Καθὼς λοιπὸν ἐν τῇ Φυσικῇ ὑπάρχουν μορφαὶ πρὸς διάπλασιν τῆς ὕλης, ἐν τῇ λογικῇ γενικαὶ ἐννοιαὶ πρὸς ὑπαγωγὴν τῶν εἰδῶν, τοιουτοτρόπως καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ ὑπάρχουν κατηγορίαι, ἀρεταί, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων τὰς πράξεις ἡμῶν ζυγίζομεν καὶ τὰς τῶν ἄλλων κρίνομεν.

Ἀνακεφαλαιοῦντες συντόμως τὰ περὶ τῆς θεωρίας τῶν δύο κόσμων λέγομεν: Τὰ φαινόμενα χαρακτηρίζει ἡ ἀπειρία, ἡ ἀοριστία, ἡ σχετικότητα. Ταῦτα εἶναι μεταβλητά, παρέρχονται, εἶναι κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον ἀκριβῆ,¹⁾ ἀποδίδουν δέ, ὅπως αἱ εἰκόνες, ἐν μέρει τὰ εἰκονιζόμενα. Ὁ φαινομενικὸς κόσμος εἶναι μία ποικιλία, καί τι τὸ ἐξηρητημένον, ἀποτελεῖται ἐξ εἰδώλων, ἀπὸ σκιᾶς τῶν καθαρῶν μορφῶν.

Τοῦναντίον αἱ ἰδέαι εἶναι τὰ καθαρὰ «ὄντα»· εἶναι μία ἁρμονικῶς διατεταγμένη πολλότης, καί τι τὸ ἀπόλυτον, τὸ σταθερόν, καθὼς οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες. Αἱ ἰδέαι εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁδηγοὶ πρὸς γνῶσιν τῆς ἐμπειρίας. Τὰ φαινόμενα ἀποκτῶσι διὰ τῶν ἰδεῶν ἐννοιαν, καθὼς ἡ εἰκὼν ἔχει δι' ἡμᾶς ἀξίαν, ὅταν γνωρίζωμεν ἐκ τῶν προτέρων τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον.

Ἐν τῷ κόσμῳ λοιπὸν τούτῳ ὑπάρχουν ἀντικείμενα κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον ἴσα, ἄνδρεῖοι ἄνθρωποι, διάφορα θεϊκὰ δίκαια, πολλαὶ ἀλήθειαι κλπ. ὅλα ὁμῶς εἶναι σχετικά, νοητὰ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ. Ἐνῶ ἐπὶ τῶν ἰδεῶν κυριαρχεῖ ἡ ἀπόλυτος ἰσότης, ἡ ἀνδρεία, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀλήθεια, ἐκεῖνα δηλαδή τὰ ὁποῖα παραμένουν διαρκῶς ἀμετάβλητα. Καὶ ὑπεράνω ὅλων τῶν ὄντων, «ἐπέκεινα τῆς οὐσίας» (Supertranszendenz) κυβερνᾷ ὁ εἷς, ὁ μόνος θεός, ὁ δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος, τὸ «ἀνυπόθετον» ἀγαθόν, ὁ ἥλιος, ὅστις τὸ σύμπαν φωτίζει. «Γένεσις» καὶ «ὄντα» σώζονται ὑπὸ τῆς μόνης Αἰτίας, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Αὐταὶ εἶναι αἱ τρεῖς σφαιραὶ τὰς ὁποίας ὁ Πλάτων ἐφαντάσθη:

1) Ernst Hoffmann: Platonismus und Mittelalter. Vorträge der Bibliothek Warburg (1923).

E. I. Δατῆς κτ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

πρῶτον ἢ μεταφυσικὴ ἰδέα τοῦ θεοῦ (μονοθεϊσμός), δεύτερον ἢ πλειονότης τῶν ἰδεῶν καὶ τρίτον ὁ κόσμος τῶν ἀπειραρίθμων εἰδώλων. Οἱ τρεῖς κόσμοι χωρίζονται τελείως μεταξύ των καὶ ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ συνδέσῃ τὰ κεχωρισμένα. Τοῦτο σημαίνει, κατὰ τὸν Πλάτωνα, «μέθεξις», σχέσις τις τῶν φαινομένων πρὸς τὰς ἰδέας· ἐν τούτῳ συνίσταται τὸ ἔργον τῆς ψυχῆς : νὰ ἀνέλθῃ διὰ τῶν φαινομένων εἰς τὰς ἰδέας, ἐκ τῶν ἰδεῶν νὰ πλησιάσῃ τὸν θεὸν καὶ κατόπιν νὰ κατέλθῃ πάλιν ἐκ τοῦ θεοῦ διὰ τῶν ἰδεῶν μέχρι τῶν φαινομένων. Τρεῖς διάφοροι εἶναι αἱ σφαῖραι τοῦ ὅλου, τρία πρέπει νὰ εἶναι τὰ εἶδη τοῦ σκέπτεσθαι, ἵνα ἐκεῖνας κατανοήσωμεν. Ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἐργαζόμεθα διὰ τῆς παρατηρήσεως. Εἰς τὰς ἰδέας φθάνομεν βαθμηδὸν σκεπτόμενοι αἰτιολογικῶς, ζητοῦντες νὰ εὕρωμεν τὸν αἰτιώδη σύνδεσμον, τὴν «αἰτιολογίαν». Σκεπτόμεθα ὅμως ἐντελῶς διαφόρως, ὅταν ζητῶμεν νὰ συλλάβωμεν τὴν ἰδέαν τοῦ θεοῦ· ἀπαιτεῖται μία ὑπέροβσις τῶν νόμων τῆς σκέψεως, διὰ νὰ συλλάβωμεν τὴν σφαῖραν, ἣτις δὲν ὑπόκειται πλέον εἰς τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς. Διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἰδέας τοῦ Ἁγαθοῦ δὲν ἀρκεῖ ἡ διαλεκτικὴ, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἡ ἐν ἐκστάσει θεά, ὁμοία ἐκείνης τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅτε εἶδε τὸν Θεόν. Ὁ θεὸς δὲν εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ αἰτία τῆς γνώσεως (Erkenntnisgrund), — καθὼς συμβαίνει μὲ τὰς ἄλλας ἰδέας, καθὼς συμβαίνει μὲ τὸν πολικὸν ἀστέρα διὰ τοὺς πλοηγούς — ἀλλ' εἶναι ἡ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ σύμπαντος (Existenzialgrund), καθὼς ὁ ἥλιος διὰ τὴν φύσιν. Ἄνευ αὐτοῦ τίποτε δὲν ὑφίσταται, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος ἀρχιτέκτων. Ὁ Θεὸς χαρίζει, ἀντὶ γνώσεως, «μέθεξιν» εἰς τὰ φαινόμενα, τὴν σχέσιν τῶν φαινομένων πρὸς τὰς ἰδέας. Οὗτος ἐκπροσωπεῖται διὰ τῶν ἰδεῶν, διὰ τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ.

Μὲ ἄλλας λέξεις: Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὕλιστάς, ἐμπειρικούς (Sensualisten) καὶ σοφιστάς στηρίζει ὁ Πλάτων τὴν ἐπιστήμην ἐπὶ τῆς ἰδέας. Ὡς πρωτοπόρους εἶχε τοὺς Ἐλεάτας καὶ τοὺς Πυθαγορείους. Διὰ τὴν ἐπιστήμην χρησιμεύει ἡ ἰδέα πρῶτον ὡς ὑπόθεσις καὶ κατόπιν ὡς σκοπός. Σπουδαίαν ὅμως σημασίαν ἔχει διὰ τὸν Πλάτωνα, ἐκτὸς τοῦ κόσμου τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν φαινομένων, ὁ κόσμος τῶν ἀξιῶν, τῶν σκοπῶν, τοῦ ἁγαθοῦ. Διὰ τὴν πρακτικὴν

ζωὴν καὶ τὴν ῥύθμισιν μιᾶς κοινωνικῆς συμβιώσεως ἔχει ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ τὴν αὐτὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα, οἷαν διὰ τὴν ἐπιστήμην ἡ ἰδέα τῆς ὑποθέσεως. Ὅπως διὰ τῆς ὑποθέσεως τὴν ἔννοιαν τῆς ἀλληλεξαρτήσεως (den Begriff der Relation), τὸν νόμον τῆς σταθερότητος (der konstante) κερδίζομεν, τοιουτοτρόπως προέρχονται ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ αἱ εἰκόνες τῶν διαφόρων ἀρετῶν: Σοφίας, Σωφροσύνης, Ἀνδρείας, Δικαιοσύνης. Ὅσον ἀναγκαῖος διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἀληθοῦς γνώσεως φαίνεται ὁ κόσμος τῆς ἐμπειρίας καὶ τῶν ἰδεῶν, ἐπὶ τοσοῦτον αἰσθάνεται κανεὶς τὴν ἔλλειψιν μιᾶς ἀρχῆς διὰ τὴν ῥύθμισιν τῶν πράξεων τοῦ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ καὶ δημοσίῳ βίῳ. Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι ὁ ἠθικὸς νόμος, ὅστις ἐγγυᾶται τὴν ὀρθότητα τῶν πράξεων τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ ὁ ὁποῖος βασίζεται ἐπὶ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐφ' ὅσον ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀποτελεῖ ἀδιαίρετον ὁλότητα (Einheit), ἀλλ' ἔνεκα τῶν ποικίλων ὁρμῶν καὶ ἐπιθυμιῶν κἄτι πολλαπλοῦν ἐμφανίζει, δέον καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ νὰ μερισθῇ. Καὶ ἔχομεν τοιουτοτρόπως τὴν ἀρετὴν τῆς Σοφίας, τῆς Ἀνδρείας, τῆς Σωφροσύνης, τῆς Δικαιοσύνης. Ἡ Δικαιοσύνη εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν ἀρετῶν, διότι δι' αὐτῆς αἱ ἄλλαι παριστῶσι μίαν ὁλότητα, διότι δι' αὐτῆς τελειοποιεῖται, ὁλοκληροῦται τόσον τὸ ἄτομον ὅσον καὶ ἡ κοινωνία. Τὸ Ἀγαθὸν λοιπόν, ἐξ αἰτίας τῶν ποικίλων τάσεων τῆς ψυχῆς, ἐμφανίζεται ἐν τῷ ἐμπειρικῷ κόσμῳ διὰ τῶν τεσσάρων ἀρετῶν, διὰ δὲ τῆς δικαιοσύνης πάλιν ὅλαι ὁμοῦ πρὸς μίαν ἐνότητα τείνουσι.

II

1. Ἐκ τῶν τριῶν ἀναπτυχθέντων κλάδων—Φυσικὴ (Τίμαιος), Λογικὴ (Σοφιστής), ἠθικὴ (Φίληβος, Πολιτεία)—τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως ἀποτελεῖται τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Πλάτωνος. Ἐὰν δὲ προσθέσωμεν καὶ τὴν Πολιτικὴν, τότε ἔχομεν τετραπλῆν διαίρεσιν τοῦ ὅλου φιλοσοφικοῦ οἰκοδομήματος. Ἀπὸ τὰς τρεῖς ἢ τέσσαρας αὐτὰς πλευρὰς εἶναι ὀρθὸν νὰ ἐξετάζη κανεὶς τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐρευνῶμεν αὐτὴν μονομερῶς ὡς μίαν φιλο-

σοφίαν τῆς ἠθικῆς ἢ τῆς πολιτικῆς, καθὼς πράττει ὁ Hans Kelsen.¹⁾

«Ὁ Πλάτων, (καθὼς πολὺ ὠραῖα ὁ Hoffmann παρατηρεῖ), ἀφιέρωσεν εἰς τὴν πολιτικὴν τὰς περισσοτέρας τῶν φιλοσοφικῶν ἐργασιῶν του· οὔτε μίαν γραμμὴν ὅμως τῶν φιλοσοφικῶν του ἔργων δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐρμηνεύωμεν ἄνευ οὐσχετίσεως μὲ τὴν ὅλην φιλοσοφικὴν θεωρίαν. Ἡ φιλοσοφία δὲν τοῦ ἦτο μέσον διὰ τὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ ἡ πολιτικὴ ἀπειτέλει μέρος τῆς φιλοσοφίας. Τὸ κράτος, ὁ μικρὸς γῆϊνος κόσμος, δημιούργημα τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ νοῆται ὡς εἰκὼν τοῦ μεγάλου φυσικοῦ κόσμου, ὅστις ἐδημιουργήθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ». (Ernst Hoffmann: Platon und der Platonismus S. 78).

2. Δύο μέθοδοι ὑπάρχουν διὰ τὴν κατανόησιν ἔργων τοῦ πνεύματος. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ λεγομένη μέθοδος φιλολογικῆς ἐρμηνείας, ἣτις συνίσταται, καθὼς πολὺ ὀρθῶς ὁ August Boeckh τὴν ἐχαρακτήρισε, εἰς τὴν «κατανόησιν τοῦ γνωσθέντος» (Erkenntnis des Erkannten)· δηλαδή δι' αὐτῆς ζητεῖται νὰ εὑρεθῇ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου καθὼς πραγματικῶς τὸ ἐφαντάσθη ὁ συγγραφεύς. Συνεπῶς διὰ τὴν πλήρη κατανόησιν καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ προηγουμένη γνώσις τοῦ χαρακτῆρος τοῦ συγγραφέως, τῆς ἐποχῆς του, τοῦ περιβάλλοντος κτλ., ἵνα τῇ βοήθειᾳ αὐτῶν εὔρωμεν τὰς πραγματικὰς τοῦ συγγραφέως σκέψεις. Διὰ τοῦτο ὀνομάζουν τὴν μέθοδον ταύτην ἐμπειρικὴν. Ἡ δευτέρα μέθοδος—καθὼς π. χ. ἡ ἐρμηνευτικὴ μέθοδος τῆς νομικῆς ἐπιστήμης—ἐρευνᾷ νὰ εὔρη τὴν ἀντικειμενικὴν ἔννοιαν τοῦ ἔργου ἀνεξαρτήτως τόπου, χρόνου, προσώπου συγγραφέως· ἐρωτᾶται ἀπλῶς νὰ εὑρεθῇ ἡ σημασία τὴν ὁποίαν ἔχουσι τὰ γραφέντα δι' ἡμᾶς τοὺς σημερινούς, ἀδιάφορον πρὸς τὸ τί δι' αὐτῶν ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ ὁ συγγραφεύς.

Ὁ Hans Kelsen ἀκολουθεῖ τὴν πρώτην ὁδὸν διὰ τὴν κατανόησιν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Μὲ βάσιν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ Πλάτωνος ἐρμηνεύει τὴν φιλοσοφίαν του. Καὶ θὰ ἦτο τοῦτο ὀρθόν, εἰν τοῦλάχιστον ἠδυνάμεθα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς ἀὐθεντικῆς πηγῆς νὰ σχηματίσωμεν μίαν

1) La Justice Platonicienne: Revue Philosophique 1932, Librairie Felix Alkan, Paris.

ιδεάν τῆς προσωπικότητος τοῦ φιλοσόφου. Ἐν και ἔχωμεν τόσους διαλόγους του, ἐπιστολάς, ἀκόμη καὶ ποιήματα, ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν σαφῆ ἀντίληψιν τῆς ψυχοσυνθέσεως τοῦ φιλοσόφου, διότι οὗτος, θὰ ἔλεγε κανεὶς ἐκ προθέσεως, κρύπτεται ὀπίσθεν τοῦ διδασκάλου, ὀπίσθεν τῆς φιλοσοφίας. Ἴσως διότι ἐργάζεται μόνον διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ συνεπῶς ἀδιαφορεῖ διὰ τὸ πρόσωπόν του, φροντίζον δὲ μόνον νὰ ἐκθέσῃ τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὸν καλλίτερον ἀντικειμενικὸν τρόπον. Ἡ προσωπικότης τοῦ δημιουργοῦ γίνεταί ἐντελῶς, ἀπὸ ἀγάπην ἴσως καὶ χαρὰν πρὸς τὸ ἔργον, μέσα εἰς τὸ λαμπρὸν οἰκοδόμημα τῆς φιλοσοφίας.

Ἐν τούτοις ὁ Kelsen εὕρισκει ἐκ τῶν ἔργων τὸν χαρακτήρα τοῦ φιλοσόφου καὶ δι' αὐτοῦ κατόπιν προσδιορίζει τὴν φιλοσοφίαν. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶναι, ὅτι κατασκευάζει ἐκ τῶν προτέρων (a priori) αὐθαριέτως τὸν χαρακτήρα τοῦ φιλοσόφου καὶ ἐξ αὐτοῦ συνάγει κατόπιν τὰ ἐπιδιωκόμενα συμπεράσματα. Ὁ Hans Kelsen εὕρισκει ὅτι ὁ χαρακτήρ τοῦ Πλάτωνος προσδιορίζει τὰς ἀνιλήψεις του διὰ τὸ ἄτομον, τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ζωὴν ἐν γένει. Ὁ Πλάτων εἶχε, κατὰ τὸν Kelsen, περισσότερον ἀνεπτυγμένον τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἠθικὴν ἢ διὰ τὴν ἐπιστήμην· ὅτι τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν τὴν χρειάζεται μόνον πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀρετῆς, τοῦ ἀγαθοῦ· ὅτι εἶναι κυρίως ἠθικὸς φιλόσοφος, θεωρητικὸς πολιτικὸς καὶ ὄχι ὀρθολογιστής, (Kein rationaler Denker) ὁ Πλάτων εἶναι ἄνθρωπος θελήσεως (Willensmensch, Herrenmensch, ein gefühlsmässiger Denker) καὶ τὴν θέλησίν του, τὴν δομητικότητά του καταναλίσκει ἐξ ὀλοκλήρου διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ εὐγενοῦς ἰδανικοῦ τῆς ἀρετῆς (un temperament de moraliste σελ. 366). Διὰ μέσου τοῦ πρίσματος τῆς ἠθικῆς εἶναι ὀρθόν, κατὰ τὸν Kelsen, νὰ θεωρῶμεν τὴν πλατωνικὴν κοσμοθεωρίαν (d'interpréter le monde du point de vue moral. σελ. 367). Κύριον χαρακτηριστικὸν ἐξ ἄλλου τῆς φύσεως τοῦ Πλάτωνος εἶναι ὁ ἔρως. Ὁ ἔρως ὑπῆρξεν δυναμικὸν στοιχεῖον διὰ τὸν φιλόσοφον. Ἐκ τοῦ ἔρωτος προέρχεται ἡ ἀντίθεσις τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰ ἡθικὰ καὶ ἔθιμα τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, διότι ὅλα αὐτὰ (ιερότης τοῦ γάμου, καταδίκη τῆς παιδεραστίας) ἦσαν ξένα πρὸς τὰ φιλελεύθερα αἰσθηματά, πρὸς τὸ πάθος τοῦ φιλοσόφου. Ὁ ἔρως πρὸς τὸν Δίωνα τὸν

παρεκίνησε νὰ συλλάβῃ τὸ σχέδιον τῆς πραγματοποιήσεως ἐν Συρακούσαις τῆς ἰδανικῆς πολιτείας¹⁾).

Ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία δὲν ἦτο σχολὴ τῆς καθαρᾶς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ σχολὴ πολιτικῆς ἐπιστήμης στηριζομένη ἐπὶ τῆς πλατωνικῆς θρησκείας καὶ τοῦ πλατωνικοῦ ἔρωτος. Μὲ ἄλλας λέξεις : κάθε ἐκδήλωσις τοῦ Πλάτωνος εἶχεν ὡς κυρίαν αἰτίαν τὸν «τυραννικὸν ἔρωτα», ὅπως ὁ ἴδιος τὸν ἀποκαλεῖ.

Ἀληθῶς, μεγαλειτέρα συκοφαντία διὰ τὸν ἀγνότερον τῶν φιλοσόφων δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω χαρακτηρισμῶν καταλήγει ὁ Kelsen εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα : ὅτι τὸν αὐστηρὸν χωρισμὸν τῶν δύο κόσμων εἰς λόγος ἠθικὸς τὸν ἐπιβάλλει καὶ ὄχι ἐπιστημονικὴ ἀνάγκη· ὅτι ὁ πλατωνικὸς δυϊσμός (Dualismus) δὲν εἶναι οὔτε ὄντολογικὸς, οὔτε γνωσεολογικὸς, ἀλλὰ καθαρῶς ἠθικὸς (δεοντολογικὸς) (ethischer Dualismus).

Ὁ μεταφυσικὸς κόσμος τῶν ἰδεῶν ὑπάρχει, διότι εἶναι τοῦτο ἀπαίτησις τῆς ἠθικῆς, δέον νὰ ὑπάρχῃ²⁾ ὁ κόσμος τῶν φαινομένων εἶναι τὸ «μὴ ὄν», διότι ἐν αὐτῷ τὸ κακὸν εὐρίσκεται καὶ τὸ κακὸν δὲν ἔχει θέσιν εἰς ἓν φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ ἀγαθοῦ. Παντοῦ ἐν τῇ πλατωνικῇ φιλοσοφίᾳ εὐρίσκει ὁ Kelsen, ὅτι κυριαρχεῖ ἡ ἀντίθεσις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, (l'opposition du bien et du mal). Ἡ ἰδέα πάλιν τῆς δικαιοσύνης προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Πλάτωνος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ τύχῃ ἀνταμοιβῆς ἢ τιμωρίας μετὰ θάνατον διὰ τὰς πράξεις του ἐν ζωῇ. Ἐκ τῆς πίστεως ταύτης, ὅτι μία ἀπόλυτος δικαιοσύνη ὑπάρχει, προέρχεται κατόπιν ἡ σκέψις ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος.

Ὁ Πλάτων δὲν κατώρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ διὰ πολλῶν συγκρίσεων καὶ παραλληλισμῶν καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι ταυτόσημος μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ Ἀγαθοῦ. Δι' αὐτῆς ὅμως τῆς ταυτότητος τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπολύτου Ἀγαθοῦ, χωρὶς παραλλήλως νὰ λέγεται εἰς τὸ τοῦτο συνίσταται, καταλήγομεν εἰς θρησκευτικὸν τινα μυστικισμόν. Καὶ τελειώνει ὁ Kelsen τὰς παρατηρή-

1) «C' est le «demon» érotique de Platon qui lui a inspiré cette démarche fatale».

2) Le moraliste identifie l'être à ce qui doit être !

σεις του : ἡ ἀδυναμία τοῦ Πλάτωνος νὰ μᾶς δώσῃ καθαρὰν τὴν ἐννοίαν τῆς δικαιοσύνης ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος δικαιοσύνη ἢ καὶ ἄλλο ἀνάλογον, ἐφ' ὅσον δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν προσδιορίσωμεν δι' ἐννοιῶν. Αὐτὸ τὸ ἰδανικὸν εἶναι μία φαντασιοπληξία. Δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ πραγματικότητι παρὰ συμφέροντα, σύγκρουσις συμφερόντων, ἣτις καταπαύει εἴτε διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἐνός, εἴτε διὰ συμβιβασμοῦ.

3. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Πλάτων ὡς μαθητὴς τοῦ Σωκράτους δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ κρύπτῃ μέσα του τὸν εὐγενῆ πόθον διὰ τὸ καλὸν καὶ δίκαιον· ὅτι τὴν φιλοσοφίαν του ἤρchiσε μὲ διαλόγους ἠθικοῦ περιεχομένου (die sogenannten Pietätsschriften), διότι ἐνεπνέετο ἀκῶμη ὑπὸ τοῦ σωκρατικοῦ λόγου καὶ διότι τοιοῦτον περιεχόμενον ἀνταπεκρίνετο περισσότερο εἰς τοὺς πόθους του. Ἄργότερον ὅμως (καὶ τοῦτο φαίνεται ἐκ τῶν βραδύτερον γραφέντων διαλόγων) καθίσταται εἰς τὸν Πλάτωνα συνειδητόν, ὅτι μία ἀπάντησις ἐπὶ ζητημάτων τῆς ἠθικῆς ἀπαιτεῖ προηγούμενον κατατοπιστὸν ἐφ' ὅλων γενικῶς τῶν προβλημάτων τῆς ἐπιστήμης, διότι ὅλα εἶναι ἀλληλένδετα. Ἡ τοιαύτη ἐπαύξηση τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἡ ἐπέκτασις τοῦ πεδίου τῆς ἐρεῦνης προῆλθεν, ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ ἀποδείξῃ ἐπισημονικῶς τὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ὄριμος πλέον τὴν ἡλικίαν Πλάτων αἰσθάνεται τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάγκην νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὅλα τὰ προβλήματα, ἵνα σχηματίσῃ μίαν εἰκόνα τοῦ ὅλου κόσμου· ἠθελε νὰ ἀναπτύξῃ κοσμοθεωρίαν καὶ ὄχι μόνον ἀνθρωπολογίαν, φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς.¹⁾ Ὁ Πλάτων ἦτο μία φύσις ἐξ ὀλοκλήρου ἰσορροπημένη, πλήρης, πολυμερῆς καὶ συνεπῶς τὸ ἐνδιαφέρον του ἔξετείνεται ἐξ ἴσου ἐφ' ὅλων τῶν κλάδων τῆς γνώσεως ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ἦτο ὁ μέγας συστηματικὸς νοῦς τῆς ἐποχῆς του, καθὼς ὁ Ἄριστοτέλης καὶ ὁ Δημόκριτος.²⁾ Ὁ Πλάτων ἐδέχθη ὅλην τὴν ποικίλην γνῶσιν ἐκείνων τῶν χρόνων καὶ ἀφοῦ τὴν ἀφωμοίωσεν, τὴν διέπλασε

1) Ernst Hoffman: Platonismus und Mystik im Altertum. S. 2 ff.

2) Wilhelm Windelband: Lehrbuch der Geschichte der Philosophie S. 81. ff.

W. Dilthey: Biographisch = literarischer Grundriss der allg. Geschichte der Philosophie s 27. ff.

καταλλήλως μὲ τὴν πλουσίαν ψυχὴν του, τὴν ἀπέδωκε κατόπιν κατὰ τὸν ὠραιότερον καλλιτεχνικὸν τρόπον.

4. Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς διὰ τὴν ἀντίκρουσιν τοῦ πρώτου ἰσχυρισμοῦ τοῦ Kelsen, ὅτι ὁ Πλάτων εἶναι μόνον ἠθικὸς φιλόσοφος. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἄλλους ἰσχυρισμοὺς καὶ δὴ, ὅτι ὅλα παρὰ Πλάτωνι ἔχουν ὡς αἰτίαν τὸν σαρκικὸν ἔρωτα, ἔχομεν νὰ εἴπωμεν τὰ ἀκόλουθα. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐρμηνεύη κανεὶς ὅλα τὰ ὠραῖα τῆς ζωῆς ὡς ἀπόρροια σεξουαλισμοῦ (*par la passion amoureuse*). Ὁ σεξουαλισμὸς δὲν εἶναι τὸ μόνον ἐν τῇ ζωῇ, ἀλλ' ἀπλῶς μία πλευρὰ αὐτῆς. Ὁ Πλατωνικὸς ἔρωτς δὲν εἶναι, οὔτε ὅπως ὁ Kelsen τὸν ἀντιλαμβάνεται, οὔτε ὅπως ἄλλοι τινές, οἱ ὅποιοι τὸν ἀποκρούουν διότι τὸν θεωροῦν ξένον πρὸς τὴν πραγματικότητα (*Heine und sein Gedicht.*)

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος εἶχεν ὡς αἰτίαν τὸν ἔρωτα, τὸν ὅποιον οὗτος ἠσθάνθη διὰ τὸν Σωκράτην· τὸν συνεκίνησε πολὺ ὁ σωκρατικὸς λόγος, τὸν κατασυνέτριψεν ὁ θάνατος τοῦ μοναδικοῦ διδασκάλου καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀγάπην καὶ τὸν πόνον ἐξεπήγασεν ἡ φιλοσοφία του. Εἰς τί ὁ ἀληθὴς πλατωνικὸς ἔρωτς συνίσταται, μᾶς τὸ λέγει ἡ Διοτίμα εἰς τὸ Συμπόσιον. Ἐκεῖ εὗρίσκει κανεὶς, καθὼς πολὺ ὀρθῶς ἐλέχθη, τὴν «βαθυτάτην ἠθικὴν ἀλήθειαν», διότι ἀκριβῶς τὸ Συμπόσιον εἶχεν ὡς γενεσιουργὸν αἰτίαν, τὸν πόθον καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ Πλάτωνος διὰ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ὠραῖον.

Αἱ σχέσεις του ἔξ ἄλλου μὲ τὸν Δίωνα ἦσαν σχέσεις ἀπολύτως ἀγναί. Ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἐπιστολῇ, μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Δίωνος, διηγεῖται ὁ γέροντς ἤδη Πλάτων περὶ τῶν εἰδῶν τῆς φιλίας. Ὑπάρχει μία φιλία, ἡ ὅποια ἔχει ὡς αἰτίαν τὴν ἠδυπάθειαν, τὸ συμφέρον, τὴν «βαναυσὸν φιλότητα», τὸ «ξενίζειν» καὶ μία ἄλλη, τῆς ὁποίας οἱ δεσμοὶ ἔχουν λόγον τὴν κοινωνίαν «ἐλευθέρας παιδείας», «ἐκ φιλοσοφίας». Αὕτη ἡ δευτέρα εἶναι ἡ ἀληθὴς φιλία, διότι γεννᾶται ἄνευ ὄρων καὶ προϋποθέσεων, διότι δὲν ἔχει τοπικὰ καὶ χρονικὰ ὅρια. Τὸ κοινὸν ἐνδιαφέρον, ἡ φιλοσοφία, ὁ ἐπιδιωκόμενος ὑπ' ἀμφοτέρων σκοπὸς τοὺς συνέδεσεν τόσον ἀρρήκτως. Τὰ ποιήματα, τὰ ὅποια ἀναφέρει ὁ Λαέρτιος, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζει τὴν γνώμην του ὁ Kelsen, εἶναι ἐντελῶς ξένα πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ φιλοσόφου.

5. Περὶ τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον ὁ Kelsen ταυτίζει μὲ τὸν κόσμον τῶν φαινομένων, ὁ Πλάτων δὲν ὁμιλεῖ. Τὸ κακὸν δὲν ἔχει θέσιν ἀρχῆς ἐν τῇ πλατωνικῇ φιλοσοφίᾳ. Τὸ μόνον κακὸν εἶναι διὰ τὸν Πλάτωνα ὁ τύραννος, ὅστις παραγκωνίζει τὸν ὑπὸ τῆς ἰδέας τεθέντα νόμον.¹⁾

Αἱ ἰδέαι ἐξ ἄλλου δὲν ἐφευρίσκονται καὶ δὲν τίθενται αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, διότι δέον νὰ ὑπάρχωσιν (weil sie sein sollen) καὶ ἵνα ἐπ' αὐτῶν στηρίξη μόνον τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ διότι ὑπάρχουσιν καὶ χρησιμεύουν ἐπι πλεόν ὡς ἀναγκαῖα προϋπόθεσις διὰ κάθε εἶδους γνῶσιν.

Κατόπιν ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ Ἄγαθοῦ, ἀλλὰ ἔχει μὲ τὸ Ἄγαθὸν τὴν αὐτὴν σχέσιν, οἷον καὶ αἱ ἄλλαι ἰδέαι τῆς ἐπιστήμης. Ἡ Δικαιοσύνη δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ Ἄγαθόν, ἀλλὰ ἀντιπροσωπεύει ἀπλῶς τὸ Ἄγαθόν ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ. Ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἡ ἰδέα τῆς ἠθικῆς, τῆς ὁποίας τὰς προσταγὰς ἡ δικαία ψυχή ἐκπληροῖ, διότι μόνον οὕτω καθίσταται αὕτη ἱκανὴ διὰ τὴν θέαν τῆς ἰδέας τοῦ Ἄγαθοῦ. Δικαιοσύνη δὲν εἶναι ἡ πρώτη ἰδέα τοῦ πλατωνικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἀλλ' ἡ ἰδέα τῆς καθημερινῆς ζωῆς· ἡ δικαιοσύνη εἶναι τὸ ἀνθρώπινον ἄγαθόν καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Ἄγαθοῦ τὸ καλὸν τοῦ ὅλου κόσμου (das Weltgute), πρὸς τὸ ὁποῖον ὅλα κατευθύνονται, διότι ἐκεῖνο εἶναι ἡ πρώτη πηγὴ καὶ τὸ τελευταῖον καταφύγιον πάντων. Ἐπειτα ἡ ὑπαγωγή τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν ὑπὸ τὴν μίαν ἰδέαν τοῦ Ἄγαθοῦ δὲν ἐπιβάλλεται ἐξ ἠθικοῦ λόγου, ἀλλὰ ἐκ λογικῆς ἀναγκαιότητος. Ἡ λογικὴ μᾶς ἀναγκάζει (Διάλογοι: Παρμενίδης, Τίμαιος) νὰ ὑπάγωμεν τὰ πολλὰ ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τοῦ ἑνός. Αἱ ἰδέαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ δικαιοσύνη εὑρίσκεται, εἶναι ὁ ἕναστρος οὐρανὸς καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Ἄγαθοῦ ὁ ἥλιος παρὰ τοῦ ὁποίου τὸ σύμπαν φωτίζεται, ζωογονεῖται, παρὰ τοῦ ὁποίου προσκτᾶται τὸ ἄγαθόν.

Ὁ Kelsen ὑποβάλλει τὴν ἐρώτησιν: εἰς τί λοιπὸν συνίσταται ἡ δικαιοσύνη; Δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν προσδιορίσωμεν ἐπακριβῶς καὶ τοῦτο ἔγκειται ἐν τῇ φιλοσοφικῇ διαλεκτικῇ, (in der philosophischen Kommunikation). Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δίδωνται ὠρισμένοι ἀπαντήσεις, ἐφ' ὅσον ἐν τῷ κόσμῳ τῶν φαινομένων ὑπάρχουν μόνον δυνατότητες. Δυνάμεθα ὁμῶς νὰ τὴν αἰσθανθῶμεν, νὰ τὴν συνειδητοποιήσωμεν ὡς

1) Ernst Hoffmann: Platonismus und Mystik s. 7,21.

τὴν ἐνιαίαν ἰδέαν τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὡς τὴν ἰδέαν ἣ ὁποία ὀλοκληρῶ-
ναι τὴν ψυχὴν.) Ἡ ἀξία τῆς δικαιοσύνης συνίσταται ἐν τούτῳ ὅτι,
καθίσταται ὁ ἄνθρωπος δίκαιος, ὅτι ἀποκτᾷ ἐσωτερικὴν γαλήνην. Ἡ
δικαιοσύνη, μὲ τὴν ἁρμονίαν τὴν ὁποίαν ἐπιφέρει ἐν τῇ ψυχῇ, φέρει
αὐτὴν πρὸς τὸν δρόμον τῆς ἰδέας τοῦ Ἁγαθοῦ. Ἐκ τοῦ ὅτι δὲν δυ-
νάμεθα νὰ τὴν συλλάβωμεν δι' ἐννοιῶν, δὲν ἔπεται κατὰ λογικὴν
ἀνάγκην ὅτι δὲν ὑπάρχει. Ἐν τούτοις ὅλοι τὴν αἰσθάνονται, ὅταν
ἀντικρούζουν τὸ ἄδικον· ὅλαι αἱ ἐλεύθεραι ψυχαὶ ἐπαναστατοῦν πρὸ
τῆς ἀδικίας (Πολιτ. 440 CΔ). Ὅ,τι ἀληθῶς αἰσθανόμεθα εἶναι κάτι
πλέον ἢ πραγματικότης.

Ἐπίσης δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρίζώμεθα ὅτι ἡ πλατωνικὴ φιλοσο-
φία καταλήγει εἰς τὸν μυστικισμόν. Ἡ ψυχὴ κατευθύνεται ἐκ τῶν
φαινομένων πρὸς τὰς ἰδέας καὶ κατόπιν πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ τῇ
βοηθείᾳ πάντοτε τοῦ λόγου καὶ τῆς διαλεκτικῆς, «δια - νοεῖσθαι». Μυ-
στικισμὸς καὶ διαλεκτικὴ εἶναι δύο πράγματα ἐντελῶς ἀντίθετα. Ἡ
γνώσις ἐξ ἄλλου τῆς μεταφυσικῆς ἰδέας τοῦ Θεοῦ δὲν σημαίνει μόνον
«ὁμοίωσις Θεῶ» (unio mystica). Ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ἰδεῶν προέρ-
χεται καθαρὰ ἐπιστήμη ἄμοιρος μυστικισμοῦ. «Μέθεξις» ἐπίσης δὲν
εἶναι μυστικοπάθεια (okkult der Seele). Ὁ μυστικισμὸς δὲν ἔχει
σχέσιν μὲ τὴν γνησίαν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλ' εἶναι μία παραλ-
λαγὴ ἀναφανείσα (Konvertion des genuinen Platonismus) κατὰ
τοὺς μετέπειτα χρόνους (Πλωτῖνος, Πρόκλος).

1) «Ethik hat nur dann Sinn, wenn die Teilhabe zum bewussten Wol-
len wird, wenn vernünftiger Wille auf sittlichem Gebiete, Tugenden wie
Gerechtigkeit, Tapferkeit usw als die klaren Gestaltungen sittlichen Gut-
seins und somit als Formen unbedingten Sollens anerkannt, die im Ein-
zelleben und im Gemeinschaftsleben abzuformen, d. h. zu verwirkli-
chen die höchste menschliche Aufgabe ist. (Ernst Hoffmann: Platon u. d.
Platonismus S. 77).

«Ψυχῆς πείρατα ἴων οὐκ ἂν ἐξεύρωιο, πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδὸν οὕτω βαθὺν λόγον ἔχει.

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

III

1. Nūn, τί εἶναι ψυχὴ. Ἄντι νὰ ἐρωτῶμεν ὅμως τί εἶναι ψυχὴ προτιμότερον νὰ ἐρωτῶμεν: πῶς ἐκδηλοῦται ἡ ψυχὴ. Καθὼς ἀνωτέρω ἀνεπτυξάμεν, αἱ πρῶται ἐκδηλώσεις τῆς ψυχῆς συνίστανται ἐν τῷ ἐπιθυμεῖν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει σχέσιν τινὰ μὲ τὸν ἐμπειρικὸν κόσμον, ἀφοῦ ἀντικείμενα αὐτοῦ ἐπιθυμεῖ. Περαιτέρω ἡ ψυχὴ, ἐν τῇ προσπαθείᾳ τῆς νὰ γνωρίσῃ τὰ ἀντικείμενα τοῦ κόσμου, φανερῶνει ὅτι φέρει μετ' ἑαυτῆς ὠρισμένα «νοητικά» στοιχεῖα. Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι ἀπλῶς μία *tabula rasa* ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος χαράσσεται, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρωτίστως μία πολλότης ἀρχῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων συνθέτει τὸ ὑλικὸν τῆς ἐμπειρίας. Αὗται εἶναι αἱ ιδέαι (*die wirkenden Kräfte*), τὰ σταθμὰ μὲ τὰ ὁποῖα μετρεῖται τὸ ποσὸν τὸ ποιόν, ἡ σχέσις, ὁ χρόνος, ὁ χῶρος τοῦ ὑλικοῦ τῶν αἰσθήσεων. Ἡ ψυχὴ ἀντικρούζει τὸν κόσμον μὲ ἐνεργητικόν, συνθετικὸν νοῦν· τὸν ἐρευνᾷ ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ (π. χ. χρόνος, χῶρος κτλ.). Τέλος ἡ ψυχὴ φανερῶνει, ὅτι αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῇ κάπως τὴν μοναδικὴν ιδέαν τοῦ Ἁγαθοῦ, τὸ «ἔμφυτον ἀγαθόν», ἐφ' ὅσον ἀπαιτεῖ, κατὰ τὴν κατάταξιν τῶν διαφόρων ἐννοιῶν, μονάδας, ὁλότητας (*Einheiten*). Ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ συμπληρώσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ὅλου κόσμου διὰ μιᾶς τελευταίας, μοναδικῆς ἀρχῆς, σημαίνει ὅτι αὕτη φέρει κάπως τὴν μοναδικὴν ιδέαν τοῦ Ἁγαθοῦ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται, ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν ψυχὴν, οὔτε ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν αἰσθητικὸν κόσμον ἀνήκει, οὔτε ιδέα εἶναι, οὔτε μέρος τῆς ιδέας τοῦ Ἁγαθοῦ ἀποτελεῖ, ἀλλὰ κάτι σύνθετον σχετιζόμενον κάπως καὶ μὲ τὰς τρεῖς ἄνω σφαιῖρας. Ἡ ψυχὴ κατέχει διάμεσόν τινα θέσιν, εἶναι τὸ «μεταξύ».

Τὸ πρόβλημα ὅμως εἶναι: τί ἐξ ὅλων τούτων τὴν σύνθετον ψυχὴν κυρίως χαρακτηρίζει. Μία ἐμπειρικὴ ἐξέτασις τῆς ψυχῆς μᾶς δίδει διαφόρους τάσεις ἀντιτιθεμένας πρὸς ἀλλήλας, ἐνῶ ἡ ψυχὴ δέσν νὰ παριστᾷ κάτι τὸ ἐνιαῖον, μίαν ὁλότητα. Ἡ ὁλότης τῆς ψυχῆς δὲν

μᾶς εἶναι ἐμπειρικῶς δεδομένη (sie ist aufgegeben), ἀλλ' ἐν τούτῳ συνίσταται τὸ ἔργον τῆς ψυχῆς ἐν τῇ ζωῇ. Ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τὴν ὑπόστασίν της χάνει, ὑπὸ συγχύσεως καταλαμβάνεται καὶ ἐν τῇ ἰδέᾳ εὐρίσκει στήριγμα, ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ψυχῆς ἐκφράζει ἡ ἰδέα. Διὰ τοὺς ἐμπειρικούς, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται, ὅτι τὴν ψυχὴν χαρακτηρίζουσιν «αἱ περὶ τὸ σῶμα ἡδοναί», ἔχομεν νὰ ἀντιτάξωμεν τοὺς λόγους τοῦ Πλάτωνος : «οἷον δ' ἔστιν τῇ ἀληθείᾳ (ψυχῇ) οὐ λελωβημένον δεῖ αὐτὸ θεάσασθαι ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος κοινωνίας καὶ ἄλλων κακῶν, ὥσπερ νῦν ἡμεῖς θεώμεθα, ἀλλ' οἷόν ἐστιν καθαρὸν γιγνόμενον, τοιοῦτον ἱκανὸς λογισμῶ διαθεατέον, καὶ πολὺ γε κάλλιον αὐτὸ εὐρήσει καὶ ἑναργέστερον δικαιοσύνας τε καὶ ἀδικίας διόψεται καὶ πάντα ἃ νῦν διήλθομεν. (Πολιτ. 611 CΔ). Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθῆς φιλοσοφικὴ ἀντίκρισις τοῦ προβλήματος τῆς ψυχῆς, ὅταν βλέπωμεν δηλαδὴ τὴν ψυχὴν ἐν συνδυασμῶ πάντοτε μὲ τὴν ἰδέαν. Κάθε ἄλλη ἔρευνα εἶναι ἀπλῶς φυσιολογική, ψυχολογική. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τὴν ψυχὴν κυρίως χαρακτηρίζει εἶναι ἡ ἱκανότης αὐτῆς νὰ αἰσθάνεται τὰς ἰδέας, ἀφοῦ «πᾶσα ψυχὴ φύσει θεάεται τὰ ὄντα, ἢ οὐκ ἂν ἦλθεν εἰς τόδε τὸ ζῶον» (Φαιδρ. 249E).

Διὰ τῶν ἀνωτέρω δὲν θέλομεν νὰ ἀρνηθῶμεν ἐντελῶς τὰς ἑξωτερικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ψυχῆς (ἡδονάς, ὁρμάς, ἐπιθυμίας), οὔτε νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἰδέα. Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι οὔτε «γένεσις», οὔτε ἰδέα, «οὐσία», ἀλλὰ κάτι τὸ «μεταξὺ» αὐτῶν τῶν δύο, δηλαδὴ «γένεσις πρὸς οὐσίαν». Καὶ ἐπειδὴ εἶναι γένεσις εἰς οὐσίαν, δεόν νὰ προσδιορίζωμεν ταύτην ἀναχωροῦντες ἀπὸ τὴν οὐσίαν, ἀπὸ τὰς ἰδέας πρὸς τὰς ὁποίας τείνει. Ἐκ τοῦ μέτρου τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἀναχωροῦντες εὐρίσκομεν τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ψυχῆς. Ὅπως τὸ σῶμα ἀποκτᾷ διὰ τῆς γυμναστικῆς ὑγείαν, ἐν συμμετρικὸν ὅλον ἐμφανίζει, τοιοτοτρόπως προσλαμβάνει καὶ ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας ἐσωτερικὴν τάξιν καὶ κόσμον. (Γοργ. 504Δ, 507CΔ). Ὅταν ἡ ψυχὴ ἔχη ἠθικὸν κόσμον «καλῶς πράττει», τὸν «δ' εὖ πράττοντα μακάριον τε καὶ εὐδαίμονα».¹⁾

1) Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐποικιν ἔρευνᾷ Heinrich Barth τὴν ψυχὴν παρὰ Πλάτωνι ἐν συνδυασμῶ πάντοτε πρὸς τὴν ἰδέαν (Seele-Idee Korrelation), εἰς τὸ

Ἐνταῦθα βλέπει κανεὶς ἀκόμη μίαν φορὰν τὴν προσπάθειαν τοῦ Πλάτωνος πρὸς ἀντικειμενικὸν προσδιορισμὸν τῶν πραγμάτων. Τὸ οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῆς ψυχῆς βλέπει (ὁ Πλάτων) ἐν συνδυασμῷ πάντοτε μὲ τὰς ἀντικειμενικὰς ἀξίας τῆς ἠθικῆς. Τὴν ὑποκειμενικὴν ψυχὴν προσδιορίζει διὰ τῶν ἀντικειμενικῶν ἀξιῶν, διὰ τῶν ἀρετῶν. Ἡ ψυχὴ ἔχει, κατὰ τὸν Πλάτωνα, κυρίως ἠθικὴν ὑπόστασιν (Sie ist im Grunde ein sittliches Wesen).

Ἔργον τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ζωὴ, «τὸ ἐπιμελεῖσθαι καὶ ἀρχειν καὶ βουλευέσθαι» (Πολιτ. 353 Δ)· διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν ὅμως τοιοῦτου ἔργου κατὰ τὸν καλλίτερον δυνατὸν τρόπον χρειαζόμεθα ὠρισμένας ἀρχάς. Μετὰς ἀρχὰς τρέφεται ἡ ψυχὴ. (Φαιδ. 84B, Φαιδρ. 247CΔ, Πολιτ. 508E). Ἡ ἀλήθεια, σωφροσύνη, ἀνδρεία, δικαιοσύνη εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὅποια «ἅπασα ἡ ψυχὴ διώκει» (Πολιτ. 505E). Ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, ἐπειδὴ εὕρισκει ἐν τῇ ψυχῇ μίαν ἠθικὴν διάθεσιν, θέτει ὁ Πλάτων ὡς ἰδανικὸν τῆς πολιτικῆς τὴν παιδείαν, δηλαδή τὴν διάπλασιν τῆς ψυχῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς ¹⁾ (Ἄπολ. 29E, 30B, Λαχ. 185E, Πρωταγ. 313A). Παιδεία εἶναι τὸ μέσον καὶ σκοπὸς εἶναι ἡ ἀπόκτησις ἀρετῆς.

Δι' ἓνα τοιοῦτον σκοπὸν κατέχει ἡ ψυχὴ τὴν δύναμιν, τὴν «οἰκείαν ἀρετὴν» (Πολιτ. 353E) καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ δικαιοσύνη (Ἰππ. ἐλατ. 375E). Δικαιοσύνη εἶναι τόσον ἐν τῇ ἠθικῇ ἢ κυρία αὐτῆς ἰδέα, ἢ ἀρετὴ τῶν ἀρετῶν, ὅσον καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἢ μοναδικὴ δύναμις. Διὰ τῆς δικαιοσύνης ἀνυψοῦται ἡ ψυχὴ εἰς ἓν ἁρμονικὸν ὄλον, δι' αὐτῆς ἐπέρχεται ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς προσωπικότητος. (Πολιτ. 443ΔE). Ὁ Πλάτων εἰσέρχεται μὲ τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν του εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς καὶ εὕρισκει, ὅτι ἐν τῷ «δισθάνεσθαι» ²⁾ τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν συνίσταται ἡ ἀληθὴς αὐτῆς φύσις. (Φαιδρ. 250A).

ἐνδιαφέρον βιβλίον του: Die Seele in der Philosophie Platons· τοῦ ὁποῦ ὅμως ἔλλειπει ἡ φιλοσοφικὴ ἔξαρσις (der philosophische Schwung). Τοῦ αὐτοῦ: Eidos und Psyche in der Lebensphilosophie Platons 1932.

1) Werner Jäger: Platons Stellung im Aufbau der griechischen Bildung. Antike, Bd. IV. 1928.

2) «Was von Menschen nicht gewusst oder nicht bedacht durch das Labyrinth der Brust wandert in der Nacht». (Goethe).

2. Ἡ ἄρετὴ τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἀλληλένδετος μὲ τὴν ὀρφικὴν σκέψιν καὶ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν τῶν χρόνων ἐκείνων περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Ἡ φιλοσοφία, ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου μέχρι τοῦ Πλάτωνος, ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὀρφικῆς ἰδέας περὶ μετεμψυχώσεως.¹⁾ Ἡ ψυχὴ δέον νὰ εἶναι ἀθάνατος, ἐφ' ὅσον τὰς αἰωνίους ἰδέας αἰσθάνεται. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἀγωνίζεται ἐν τῇ ζωῇ διὰ τὴν ἐπικράτησιν ἀπολύτων ἀξιῶν, πρέπει πάντως νὰ ἔχη σχέσιν μὲ τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν καὶ δὴ μὲ τὴν αἰωνιότητα αὐτῶν. Μέρος τῆς ψυχῆς ἔχει θεϊαν τὴν καταγωγὴν καὶ συνεπῶς εἶναι αὕτη ἀθάνατος, ἐφ' ὅσον θεὸς καὶ ἀθανασία κατ' ἔννοιαν ἀπολύτως ταυτίζονται. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, κατὰ τὸν ὀρφισμόν, ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν Θεὸν ὅταν εὐρίσκειται εἰς κατάστασιν ἐκστάσεως, «ἱερομανίας». Ἐν καταστάσει μανίας καὶ «ἐνθουσιασμοῦ» ἐγκαταλείπει ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ Θεοῦ, ζῆ πρὸς στιγμὴν μετ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτὸ τὴν ὀνομάζομεν «ἐνθεον». Ἐφόσον λοιπὸν ἡ ψυχὴ ἔστω καὶ διὰ μίαν στιγμὴν τῆς αἰωνιότητος μεταλαμβάνει, πρέπει νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν ἀθανασίαν αὐτῆς. Ἐρχόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ ψυχὴ μετὰ θάνατον κατευθύνεται πρὸς τὴν αἰωνιότητα, καθὼς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τῆς ἐκστάσεως. Μὲ τὴν σκέψιν περὶ ἀθανασίας ἀποκτᾷ ἡ ἠθικὴ βαθυτέραν ἔννοιαν καὶ ἀξίαν· ἡ ἔννοια τῆς ἀθανασίας περιέχει ἐν ἑαυτῇ συγχρόνως ἠθικὸν λόγον. Οἱ ἄδικοι καὶ ἐγκληματῆαι δὲν δύνανται πλέον νὰ ἐλπίζουν ὅτι ὁ θάνατος θὰ σκεπάσῃ τὰ ἁμαρτήματά των· διότι θάνατος κατὰ τὸν ὀρφισμόν δὲν σημαίνει ἀπελευθέρωσιν, ἀλλὰ μόνον εὐκαιρίαν διὰ τὴν ψυχὴν, ἵνα μεταβληθῇ εἰς ἠθικὸν ὄν. (Πολιτ. 610ΔΕ). Τῶν κακῶν αὐτοῦ τοῦ κόσμου δὲν ἀπαλλάσσεται ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ θανάτου, διότι μετ' ὀλίγον διὰ νέας γεννήσεως θὰ ἐπανέλθῃ ἐκὼν ἄκων εἰς τὴν ζωὴν. Δι' ὅσα διέπραξεν θὰ ὑποστῇ τὰς συνεπείας δεκαπλασίως, «ὑπὲρ ἀπάντων δίκην δεδωκέναι ἐν μέρει, ὑπὲρ ἐκάστου δεκάκις» (Πολιτ. 615Α). Μόνον ἡ ἐξαγνισθεῖσα ψυχὴ θὰ ἐλευθερωθῇ τῶν γηϊνῶν δεσμῶν διὰ τῆς τελικῆς μεταστάσεως εἰς τὴν εὐδαιμονίαν.

Ἐξ αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων ὅτι ὑπάρχει ζωὴ μετὰ θάνατον, ἐκ τοῦ

1) Erwin Rohde : «Psyche» s. 157 Kröners Taschenausgabe «...Von daher nimmt griechische philosophie den Mut zur Aufstellung einer Lehre von der Unsterblichkeit der Seele».

ρόβου ἔξ ἄλλου ὅστις καταλαμβάνει τὸν ἁμαρτωλόν, ἐκ τῆς ἐλπίδος ἢ ὁποῖα συνοδεύει πάντοτε τὸν ἀτυχήσαντα καὶ στερηθέντα ὅλων τῶν ἀπολαύσεων τῆς ζωῆς, ὅτι κάποτε καὶ αὐτὸν μία εὐτυχία τὸν περιμένει, ἐγεννήθη ἢ πίστις ὅτι ὑπάρχει ἐν ἀνώτατον δικαστήριον τιμωρίας καὶ ἀνταμοιβῆς.

3. Αὐταὶ αἱ σκέψεις κυριαρχοῦν εἰς τοὺς πλατωνικοὺς μύθους ἐν Γοργία καὶ Πολιτεία, τοὺς ὁποίους δι' ὀλίγων ἐφεξῆς ἀναπτύσσομεν.

Αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων θὰ ἀντικρούσωσιν κατὰ τὸν νόμον τῆς «Ἀνάγκης» τοὺς ἀνωτάτους δικαστὰς Μίνω καὶ Ῥαδάμανθυν καὶ Αἰακόν. Ἡ κρίσις τῶν δικαστῶν δὲν θὰ σχηματισθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέτρων αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια τῆς ψυχῆς μέτρα, μὲ τὰς ἠθικὰς ἀξίας, αἱ ὁποῖαι συγχρόνως προσδιορίζουσι τὴν ἀληθῆ φύσιν τῆς ψυχῆς. Δικασταὶ καὶ δικαζόμενοι, ἀπηλλαγμένοι τῶν ἀντιλήψεων αὐτοῦ τοῦ κόσμου, «καθαροὶ» θὰ ἀντικρούσωσιν ἀλλήλους, «αὐτῇ τῇ ψυχῇ αὐτὴν τὴν ψυχὴν θεωροῦντα (τὸν δικαστήν), ἵνα δικαία ἢ κρίσις ἢ» (Γοργ. 523E). Ἐξ αἰτίας δύο λόγων δέον νὰ προσέλθωσιν αἱ ψυχαὶ ἐνώπιον τῶν ἀνωτάτων δικαστῶν: πρῶτον διὰ νὰ ὑποστῶσιν τὴν «κάθαρσιν» ἐκ τῆς «ἄσυμμετρίας καὶ αἰσχροτήτος», ἐφ' ὅσον ἡ ποινὴ εἶναι φάρμακον διὰ τὴν ψυχὴν, καὶ δεύτερον πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν ἄλλων, ἵνα οἱ ἄλλοι «φοβούμενοι βελτίους γίνωνται» (Γοργ. 525B). Αἱ εὐγενεῖς ψυχαί, τὰς ὁποίας βαρύνει τὸ βίαιος τῆς ἀδικίας προσέρχονται θεληματικῶς ἀκόμη καὶ ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ, τοῦ ἐξομολογητοῦ διὰ νὰ δώσωσιν λόγον ἐξιλαστήριον τῶν πράξεών των. Ἡ τιμωρία καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς προερχόμενος πόνος ἐπιζητεῖται ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ἁμαρτωλῆς ψυχῆς, διότι μόνον διὰ τῆς ἀνταποδόσεως ἐπέρχεται ὁ ἐξαγνισμός.

Ἡ ἀντίληψις, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος καὶ ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ μεταφυσικῷ κόσμῳ ἀνώτατον δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἀποφασίζει διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἀποτελεῖ διὰ τὸν Πλάτωνα μίαν ἀλήθειαν τῆς λογικῆς. Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ παραδεχθῶμεν τὸν λαϊκὸν μῦθον, ἐφ' ὅσον δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν ἄλλην περισσότερον εὐλογοφανῆ ἀπάντησιν ἐπ' αὐτῶν τῶν προβλημάτων τῆς μεταφυσικῆς (7η Ἐπιστολὴ 335 A. ff., Γοργ. 527 BC, 523A, 524B). Αἱ ψυχαί, μετὰ χιλιετῆ περιπλάνησιν ἐπὶ τῆς γῆς, κατόπιν ἐπανειλημμένων μετεμψυχώσεων,

συναθροίζονται εἰς τόπον τινὰ δαιμόνιον μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἐνθα
 κάθηνται οἱ δικασταί, ἵνα δικάσωσιν τὰς πρὸς αὐτοὺς ἐρχομένας ψυ-
 χάς. Κατὰ διαταγὴν τῶν πορεύονται αἱ μὲν δίκαιαι πρὸς τὸ δεξιὸν
 καὶ ἄνω μέρος, αἱ δὲ ἄδικοι πρὸς τὰ κάτω. Ἐὰν μερικάι, «ἐκ τῶν
 οὕτως ἀνιάτως ἐχόντων εἰς πονηρίαν» ἐπιχειρήσωσι νὰ ἀνέλθωσιν,
 συλλαμβάνονται ὑπὸ ἀνδρῶν «ἀγρίων» καὶ φέρονται δέσμοι, μετὰ πολ-
 λῶν βασάνων εἰς τὸν Τάρταρον. Αἱ ἄλλαι μετὰ ἑπταήμερον διαμονὴν
 ἐν τῷ «λειμῶνι» βαδίζουσι περαιτέρω καὶ μετὰ τετραήμερον πορείαν
 ἀφικνοῦνται εἰς μέρος τι, ὅπου ὑπάρχει στήλη φωτὸς «διὰ παντὸς τοῦ
 οὐρανοῦ καὶ γῆς» Ἡ στήλη αὕτη, ὁ ἄξων οὗτος τοῦ κόσμου ὁ συν-
 δέων τὸ σύμπαν, στρέφεται ἐν εἴδει ἀτράκτου ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς
 θεᾶς Ἀνάγκης. Ἐπὶ ἐκάστου τῶν ὀκτὼ κύκλων τοῦ σφονδύλου εὐρί-
 σκεται μία συμπεριστρεφομένη Σειρήν, ἐκ τῶν φωνῶν δὲ καὶ φθόγ-
 γων, τοὺς ὁποίους ὄλαι ὁμοῦ προφέρουν, προέρχεται ἁρμονία τις. Γύ-
 ρωθῆν κάθηνται ἐπὶ θρόνου αἱ τρεῖς μοῖραι, θυγατέρες τῆς Ἀνάγκης:
 Λάχαισις, Κλωθὴ καὶ Ἄτροπος συνοδεύουσαι τὴν συμφωνίαν τῶν Σει-
 ρήνων δι' ἐξυμνήσεως τῶν «γεγονότων», «ὄντων» καὶ «μελλόντων». Πρὸς τὴν
 Λάχαισιν κατευθύνονται κατὰ πρῶτον αἱ ψυχαί. Προφήτης
 τις, ἀφοῦ λάβῃ ἐκ τῶν γονάτων τῆς Λαχέσεως, κλήρους καὶ βίων πα-
 παραδείγματα, ἀναβαίνει ἐπὶ τινος βήματος καὶ λέγει: «Ἀνάγκης θυ-
 γατρὸς κόρης Λαχέσεως λόγος. Ψυχαὶ ἑφήμεροι, ἀρχὴ ἄλλης περιόδου
 θνητοῦ γένους θανατηφόρου· οὐχ ἡμᾶς δαίμων λήξεται, ἀλλ' ὑμεῖς
 δαίμονα αἰρήσεσθε· πρῶτος δ' ὁ λαχὼν πρῶτος αἰρήσθω βίον ἢ συνέ-
 σται ἐξ ἀνάγκης· ἀρετὴ δὲ ἀδέσποτον, ἦν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων πλέον καὶ
 ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἔξει· αἰτία ἐλομένου· θεὸς ἀναίτιος». «Καὶ τε-
 λευταίῳ ἐπιόντι, ξὺν νῶ ἐλομένῳ, συντόνως ζῶντι κεῖται βίος ἀγαπη-
 τός, οὐ κακός, μήτε ὁ ἀρχῶν αἰρέσεως ἀμελείτω μήτε ὁ τελευτῶν
 ἀθυμείτω». (Πολιτ. 617E, 619B). Τότε γεννᾶται τὸ δύσκολον πρό-
 βλημα διὰ τὴν ψυχὴν: ποῖον κλῆρον (παράδειγμα βίου) νὰ ἐκλέξη.
 Κατ' ἐκείνην τὴν δύσκολον στιγμὴν πρέπει νὰ εἴμεθα ἐφωδιασμένοι
 διὰ καταλλήλου γνώσεως καὶ ἐπιστήμης — οὐχὶ «κατὰ συνήθειαν τοῦ
 προτέρου βίου τὰ πολλὰ αἰρεῖσθαι» — ὥστε νὰ διακρίνωμεν «βίον χορη-
 στὸν καὶ πονηρόν» ... ἀναλογιζόμενον πάντα νυνδὴ, ῥηθέντα καὶ συν-
 τιθέμενα ἀλλήλοις καὶ διαιρούμενα πρὸς ἀρετὴν βίου πῶς ἔχει, εἰδέ-
 ναι τὴν κάλλος πενίαν ἢ πλούτῳ κραθὲν καὶ μετὰ ποίας τινὸς ψυχῆς

ἔξεως κακὸν ἢ ἀγαθὸν ἐργάζεται, καὶ τί εὐγένειαι καὶ δυσγένειαι καὶ ἰδιωτεῖαι καὶ ἀρχαὶ καὶ ἰσχύες καὶ ἀσθένειαι καὶ εὐμαθῖαι καὶ δυσμαθῖαι καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τῶν φύσει περὶ ψυχὴν ὄντων . . . πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς φύσιν ἀποβλέποντα, τό τε χεῖρω καὶ τὸν ἀμείνω βίον, χεῖρω μὲν καλοῦντα ὅς αὐτὴν ἐκεῖσε ἄξει, εἰς τὸ ἀδικωτέραν γίνεσθαι, ἀμείνω δὲ ὅστις εἰς τὸ δικαιοτέραν.» . . . (Πολιτ. 618C—619B).

Μετὰ τὴν ἐκλογὴν προσέρχονται πρὸς τὴν Λάχεσιν, ἣτις δίδει εἰς ἑκάστην ὡς φύλακα καὶ «ἀποπληρωτὴν» τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγέντα δαίμονα. Οὗτος τὴν ὀδηγεῖ πρὸς τὴν Κλωθῶ, ἵνα παρ' αὐτῆς ἐπικυρωθῆ τελειωτικῶς ἡ ἐκλογή. Τέλος ἡ Ἄτροπος καθιστᾷ τὸ κλωσθὲν νῆμα τῆς ζωῆς «ἀμετάφραστον». Μετὰ ταῦτα διασχίζουσιν αἱ ψυχαὶ τὴν ἔρημον τῆς Λήθης καὶ περὶ τὴν ἐσπέραν κατασκηνώνουσιν παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ἄμελητος. Ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ ἀνάγκη νὰ πίωσι ὅλοι· ὅσαι ὅμως πίνουν ὑπὲρ τὸ μέτρον λησμονοῦσι τὰ διατρέξαντα. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀκούονται βρονταί, σεισμὸς γίνεται καὶ «ἐντεῦθεν ἕξαπίνης ἄλλον ἄλλη φέρεσθαι ἄνω εἰς τὴν γένεσιν, ἄπτοντας ὡσπερ ἀστέρας». (Πολιτ. 621B). Ταῦτα ἐν συντομίᾳ.

Παντοῦ διαγιγνώσκει κανεὶς ὀρφικὰς σκέψεις. Αἰσθητικὴ, ψυχολογία, θεωρία τῆς γνώσεως, θρησκεία, ὅλα μαζί εἰκονίζονται ὡς ἐν ὄλον διὰ τοῦ μῦθου. Ὁ μῦθος διὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι μέσον διὰ τὴν δι' εἰκόνων παράστασιν τῶν ὑπὸ τῆς διαλεκτικῆς προηγουμένως διαγνωσθέντων· ἐπὶ πλέον δὲ διὰ τὴν φανέρωσιν τοῦ ἀπολύτου, ἐφ' ὅσον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν δύναται ἄλλως νὰ φθάσῃ μέχρις ἐκεῖ. Ὡς ἐν πανόραμα ἀντιπαρέρχεται πρὸ ἡμῶν γῆ καὶ οὐρανός, τὸ σύμπαν ὁλόκληρον· καὶ μέσα εἰς τὸν ἀπειρον αὐτὸν κόσμον βλέπει κανεὶς τὴν ψυχὴν μεστήν «αὐχμοῦ καὶ κόνεως», «μετὰ πόνων καὶ πολλῶν πραγμάτων» νὰ ἀκολουθῆ τὸν ὑπὸ τῆς Ἀνάγκης προδιαγεγραμμένον δρόμον.¹⁾

1) «Wie an dem Tag, der dich der Welt verliehen,
Die Sonne stand zum Grusse der Planeten,
Bist alsobald und fort und fort gediehen
Nach den Gesetz, wonach du angetreten,
So muss du sein, dir kannst du nicht entfliehen,
So sagten schon Sybillen, schon Propheten;
Und keine Zeit und keine Macht zerstückelt
Geprägte Form, die lebend sich entwickelt.

Ἔλα εἶναι, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένα : αἰσυχναὶ μετεμψυχώσεις ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα, τὸ ἀνώτατον δικαστήριον, «τὸ δίκην διδόναι», ἡ ἀνταμοιβὴ καὶ τιμωρία, ὁ ποταμὸς τῆς Λήθης κτλ. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου συνίσταται μόνον ἐν τούτῳ : ὅτι δύναται νὰ ἐκλέγη μετὰ φρονήσεως ἢ μὴ τὸν ἑαυτοῦ δαίμονα καὶ τὴν τύχην. Διὰ τὴν πρόεπουσαν ἐκλογὴν ἔχει ὡς ὀδηγοὺς τὰ ἄστρα τῶν ἰδεῶν, ἐὰν βεβαίως αἰσθάνεται κἄπως εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν ἀντανάκλασιν τοῦ φωτός των (in deiner Brust sind deines Schicksals Sterne). Αὐτὸ μᾶς πληροφορεῖ ὁ τῆς Λαχέσεως λόγος : «αἰτία ἐλομένου θεὸς ἀναίτιος».

Ἡ ἐκ φιλοσοφίας ἀρετὴ καὶ δικαιοσύνη (καὶ ὄχι ἢ ἐκ συνηθείας) μᾶς χροιάζεται ἀκόμη καὶ ἐν τῷ μεταφυσικῷ κόσμῳ. Φρόνιμος καὶ συνειδητὴ ἦτο μόνον ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ὀδυσσέως (Πολιτ. 620Δ).

Ἡ πραγματικὴ φύσις τῆς ψυχῆς εὐρίσκεται πέραν τῶν «φαντασμάτων», ἐν τῇ δικαιοσύνῃ. Ἡ ἄδικος ψυχὴ διαστρέφει διὰ τῆς συμπεριφορᾶς τῆς τὴν ἀληθῆ αὐτῆς φύσιν. Ἡ ἀπολύτρωσις καθίσταται δυνατὴ, ὅταν ἡ ψυχὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δικαιοσύνης δύναται νὰ διακρίνη τὸ ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ, τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν τῆς κακοδαιμίας.

Δι' ἀμφοτέρων τῶν μύθων φανερώνεται πόσον ὁ Πλάτων πιστεύει εἰς τὴν χρησιμότητα τῆς ἀρετῆς, τόσον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅσον καὶ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν. Εἰς ὅλας τὰς φανταστικὰς εἰκόνας κυριαρχεῖ ἀφ' ἑνὸς ἢ σκέψις τοῦ ἐξ ἰδίας προαιρέσεως ἁμαρτήματος, ἀφ' ἑτέρου ἢ ἰδέα τῆς ἀπολυτρώσεως διὰ δικαίας συμπεριφορᾶς. Ἡ ἠθικὴ καὶ δικαιοσύνη ἀποκτῶσι διὰ τῆς μεταφυσικῆς τὸ τελευταῖον δυνατὸν ἔρεισμά των. «Καὶ οὕτως, ὦ Γλαῦκων, μῦθος ἐσώθη καὶ οὐκ ἀπώλετο, καὶ ἡμᾶς ἂν σώσειεν, ἂν πειθώμεθα αὐτῷ, καὶ τὸν τῆς Λήθης ποταμὸν εὖ διαβησόμεθα καὶ τὴν ψυχὴν οὐ μιανθησόμεθα, ἀλλ' ἂν ἐμοὶ πειθώμεθα, νομίζοντες ἀθάνατον ψυχὴν καὶ δυνατὴν πάντα μὲν κακὰ ἀνέχεσθαι, πάντα δὲ ἀγαθὰ, τῆς ἀνω ὁδοῦ αἰεὶ ἐξόμεθα καὶ δικαιοσύνην μετὰ φρονήσεως παντὶ τρόπῳ ἐπιτηδεύσομεν, ἵνα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς φίλοι ὦμεν καὶ τοῖς θεοῖς, αὐτοῦ τε μένοντες ἐνθάδε, καὶ ἐπειδὰν τὰ ἄθλα αὐτῆς κομιζώμεθα, ὡσπερ νικηφόροι περιγαιρόμενοι. καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν τῇ χιλιέτει πορεία, ἣν διαληλύθαμεν εὖ πράττωμεν». (Πολιτ. 621CΔ).